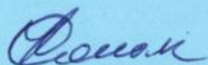

Міністерство культури і туризму України
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

САПАК Наталія Вікторівна

УДК 7.036"18/19"(477)

**ХУДОЖНЄ ЖИТТЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

17.00.05 – образотворче мистецтво

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2006

Ш03 (44к) - 699

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00761929 (Y)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії

мистецтва і архітектури Міністерства культури

Науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор

Мілясва Людмила Семенівна,

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури,

професор кафедри теорії та історії мистецтва

42/26

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, старший науковий співробітник

Кара-Васильсва Тетяна Валеріївна

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М.Рильського

НАН України, провідний науковий співробітник

кандидат мистецтвознавства, доцент

Савицька Лариса Леонідівна

Національний технічний університет "ХПІ",

доцент кафедри етики, естетики, історії культури

Провідна установа: Львівська національна академія мистецтв

Міністерства освіти і науки України,

кафедра історії та теорії мистецтва, м. Львів

Захист відбудеться "26" жовтня 2006 р. о "10" години на засіданні спеціалізованої вченої ради

К.26.103.02 у Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури (04053, м. Київ, вул.

Смирнова-Ласточкина, 20, тел. 272-14-26

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії образотворчого мистецтва і

архітектури (04053, м. Київ, вул. Смирнова-Ласточкина, 20).

Автореферат розісланий "10" серпня 2006 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

кандидат мистецтвознавства, доцент

М.В.Русяєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес розвитку художнього життя Півдня України кінця XIX – першої третини XX ст. найтісніше пов'язаний із загальними закономірностями формування національної художньої культури. Водночас він зумовлений і регіональними особливостями, зокрема: історією краю, промисловим характером заснованих міст, становим і національним складом населення, культурними контактами із столицею та європейськими художніми центрами.

Найбільш яскраво цей процес виявився в Одесі – центрі південного регіону, де в силу об'єктивних причин склались найсприятливіші умови для піднесення культури і мистецтва, визначні події відбувалися і в художньому житті Херсона і Миколаєва. Територіальна близькість трьох міст у межах Херсонської губернії, специфіка їх розвитку (суднобудування й торгівля на Чорному морі) визначили деякі загальні тенденції в розвитку культури. Цей великий і багатограний пласт художнього життя лишився поза увагою вітчизняного мистецтвознавства. Його поглиблений аналіз суттєво збагатить історію мистецького життя регіону й сприятиме всебічному розкриттю історії національного мистецтва.

Особливістю суспільного життя кінця XIX – першої третини XX ст. було зростання інтересу до освіти, мистецтва, вітчизняної історії та культури, а отже, й громадська активізація інтелігенції, яка відіграла вирішальну роль у відродженні та збереженні національної спадщини. Хронологічні межі цього етапу пов'язані з початком національно-визвольного руху кінця XIX ст., з наростанням демократичних тенденцій, що виявилися в художній творчості, у відкритті художніх шкіл та студій, організації музеїв та виставок, діяльності громадських і творчих товариств. Завершується він наприкінці 20 – початку 30-х рр. внаслідок революційних реформ у державній політиці в галузі культури і мистецтва.

У дисертаційній роботі основна увага зосереджена на діяльності товариств красних мистецтв, приватному колекціонуванні, музейному будівництві, творчій і виставковій роботі Товариства південноросійських художників, інших творчих об'єднань та окремих художників, на художній освіті і діяльності ряду особистостей, чий внесок у розвиток культури регіону мав вирішальне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом підготовки наукових кадрів кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Мета та завдання дослідження полягали у створенні цілісного уявлення про художнє життя Півдня України, зокрема Одеси, Херсона та Миколаєва кінця XIX – першої третини XX століття, у визначенні особливостей і головних напрямів його розвитку, у виявленні регіональних особливостей художнього процесу. Головні завдання дисертаційної роботи: – проаналізувати стан вивчення літературних та архівних джерел з означеної теми;

ЛІБ ім. В. Стефанива
Львів, Україна

- охарактеризувати діяльність товариств красних мистецтв;
- визначити особливості приватного колекціонування, зокрема художніх зібрань;
- проаналізувати процес музейного будівництва на прикладі художніх музеїв, якісного складу колекцій та побудови експозицій;
- розкрити роль окремих меценатів, художників, істориків мистецтва у формуванні художньої культури;
- розглянути окремі аспекти діяльності художніх об'єднань, їх виставкової роботи за матеріалами тогочасної критики;
- дослідити становлення та особливості художньої освіти.

Об'єктом дослідження є художня культура на тлі специфічної історичної ситуації, що склалася на Півдні України в кінці XIX – першій третині XX ст. в контексті політичного, економічного і культурного розвитку.

Предметом дослідження стали діяльність товариств красних мистецтв, приватне колекціонування, музейна справа, виставкова робота, творча і громадська діяльність окремих митців, художня критика та художня освіта.

Методологічною основою дисертації є комплексний історико-культурологічний підхід, відповідно до якого осмислення й виклад матеріалу здійснювалося з урахуванням історичного контексту формування окремих мистецьких явищ.

Джерельну базу дисертації склали літературні та архівні матеріали, періодичні видання, часописи та інші друковані джерела.

Наукова новизна одержаних результатів: дисертація є першим у вітчизняному мистецтвознавстві дослідженням художнього життя Одеси, Херсона та Миколаєва кінця XIX – першої третини XX ст. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- досліджено діяльність товариств красних мистецтв, їх роль у піднесенні мистецького життя трьох міст Херсонської губернії;
- проаналізовано процеси становлення приватних художніх колекцій, особливості їх комплектування та, почасти, якісний склад зібрань;
- розкрито роль М.Гедройца, Н.Кондакова, О.Павловського, М.Гершенфельда, інших провідних митців у розвитку культури Півдня України;
- проаналізовано особливості організації художніх музеїв, шляхи формування та склад зібрань;
- розглянуто виставкову діяльність Товариства південноросійських художників (ТПРХ), на прикладі експонованих творів показано творчу еволюцію деяких провідних митців об'єднання;
- охарактеризовано діяльність “Салону-2” В.Іздебського в Миколаєві та Херсоні;
- показано роль художньої критики у формуванні художніх смаків;
- детально розглянуто становлення професійної підготовки в Одеському художньому училищі;

- охарактеризовано систему підготовки в навчальних художніх закладах.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при написанні праць з теорії та історії образотворчого мистецтва, при викладанні відповідних навчальних курсів, при побудові музейних експозицій, у лекційній і екскурсійній роботі, в курсових і дипломних роботах мистецтвознавчого та культурологічного напрямків, при укладанні краєзнавчих і довідкових видань.

Апробація результатів дисертації здійснювалась у доповідях на наукових конференціях: “Художнє життя України першої третини ХХ століття” (Харків 1995); III, V Миколаївських обласних краєзнавчих конференціях (2000, 2004); науково-практичних конференціях КНУКіМ (Миколаїв 2002-2005), історико-культурологічних слов’янських читаннях (Миколаїв 1997, 2000, 2001).

Основні положення дисертації **опубліковані** у 10 статтях, з них 4 у фахових виданнях, акредитованих ВАК України.

Структура. Дисертація складається із вступу, п’яти розділів, висновків (обсяг 182 с.), списку використаних джерел (227). Додаток – ілюстрації (122).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, її хронологічні межі, визначено мету і завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення результатів.

Розділ 1. Огляд літературних та архівних джерел виявляє стан наукового дослідження теми і містить критичний огляд джерел у хронологічному порядку їх видання.

Події культурного життя висвітлюються вже в тогочасних виданнях: збірнику Л.Де-Рібаса (1894), книзі спогадів О.Де-Рібаса (1913), некрологах, присвячених Ф.Моранді (1895), О.Павловському (1914), Н.Кондакову (1925).

Важливу групу джерел складають статuti товариств красних мистецтв, ТПРХ, Одеського художнього училища, звіти товариств красних мистецтв Одеси (1875-1913) і Миколаєва (1915), літописи Херсонського музею старожитностей, музейні каталоги, каталоги виставок ТПРХ, “Салонів”, Товариства “незалежних”.

Значний фактичний матеріал містить тогочасна преса. Одеські газети писали про створення М.Толстим, О.Руссовим, О.Ганзенем приватних галерей, про колекції М.Кузнецова, І.Куріса, Г.Ладженського, регулярно вміщували огляди місцевих виставок. Найґрунтовнішими є статті М.Вучетича, Л.Камишнікова, С.Кишинівського, Палітри, П.Нілуса, О.Федорова, К.Чуковського.

У 1930-50-х рр. питання художньої освіти на Півдні попередніх десятиліть висвітлюється в окремих статтях М.Котляра, Н.Яворської.

Дослідження спадщини ТПРХ було покладено працями В.Афанасєва. У монографіях, статтях автора про К.Костанді (1955), Ю.Бершадського (1957), П.Нілуса (1963), Г.Ладженського (1971) головну увагу зосереджено на ідейних та творчих зв'язках одеських художників та передвижників.

Деякі аспекти педагогічної системи Одеського художнього училища висвітлені в монографії Н.Молевої і Е.Белютіна (1962), а питання створення художніх музеїв у провінційних містах – у статті Д.Равиковича (1962). З листування І.Рєпіна і М.Гедройца, що вміщені в збірник укладений Б.Бутнік-Сіверським (1962), простежуються окремі факти заснування музеїв в Миколаєві й Херсоні.

У мистецтвознавчих працях 60-80-х рр., присвячених творчості колишніх вихованців Одеського художнього училища І.Бродського (1965), О.Шовкуненка (1980), Є.Кібрика (1984), В.Лазурського (1985), В.Полякова (1986), наводяться спогади про педагогів і їх методи навчання.

У дослідженнях 1980-х рр. значне місце посіла проблема міжнародних художніх зв'язків. Так, про єдність завдань, що вирішували передвижники і представники національних художніх шкіл Росії, зокрема й члени ТПРХ, йдеться в праці Н.Єзерської (1987). Н.Асєєва у монографії „Украинское искусство и европейские художественные центры: конец XIX – начало XX века” (1989) значну увагу приділила особливостям шукань одеських художників у контексті досягнень європейського живопису.

Значна кількість каталогів, путівників, збірників, бібліографічних словників підготовлена краєзнавцями, працівниками музеїв. Так, В.Абрамов дослідив одеський період творчості В.Кандінського й деякі аспекти авангардного мистецтва Одеси початку ХХ ст. (2001). С.Луцик зібрав і систематизував документи, друковані матеріали про "Салони" В.Іздебського (2005).

У працях Л.Савицької (2000, 2001, 2003), де знайшли висвітлення питання художньої культури України кінця ХІХ – початку ХХ ст., значне місце відведено художній культурі Одеси, яка, за її твердженням, стала центром, що акумулює авангардні сили мистецтва України.

Отже, досить значний за обсягом матеріал з мистецького життя Півдня України розкриває тільки окремі явища, зокрема ті, що мали місце в Одесі. Автори не торкаються мистецького життя у Херсоні та Миколаєві. Поза увагою лишилися культурні процеси, спільні для трьох міст, що виявилися в діяльності товариств красних мистецтв, музейному будівництві, художній освіті, які й були вперше досліджені в роботі.

Розділ 2. Товариства красних мистецтв і приватне колекціонування. Висвітлено діяльність товариств красних мистецтв, визначено особливості приватного колекціонування.

2.1. Товариства красних мистецтв. Розкрито передумови та історію їх створення, характеризується діяльність, пов'язана із становленням художньої освіти, організацією музеїв, виставок та роль видатних діячів.

У роботі наголошується, що такими передумовами були: розвиток археології краю, відкриття публічних бібліотек, створення Одеського товариства історії та старожитностей, розвиток приватного колекціонування.

У становленні Одеського товариства красних мистецтв визначною була роль академіка архітектури Ф.Моранді, завдяки якому відкрито Одеську малювальну школу, створено художній фонд, до якого з Петербурзької академії художеств (ПАХ) надійшли твори відомих російських граверів. Розкрито виняткову роль князя М.Гедройца у створенні Миколаївського товариства. У зв'язку з цим розглянуто його ділові стосунки, листування з І.Репіним, миколаївськими жителями, з'ясовані деякі факти його життя. В діяльності Херсонського товариства красних мистецтв головною була постать А.Конощенка (Грабенка) – фольклориста та музикознавця, який займався влаштуванням концертів, виставок образотворчого й ужиткового мистецтва.

Роль меценатів у культурному житті Півдня розкрито на прикладі постаті віце-президента Одеського товариства Г.Маразлі. З'ясовано головні факти його благодійної діяльності.

Аналіз роботи товариств дозволив визначити їх спільні ознаки, зокрема участь місцевих художників в управлінні створеними музеями, малювальними школами. До Одеського товариства входили: К.Костанді, М.Кузнецов, Г.Ладженський, П.Нілус, О.Попов, Б.Едуардс. У правлінні Херсонського товариства працювали Д.Бунцельман, А.Конощенко (Грабенко), Г.Литвинов, І.Феглер. Членами Миколаївського товариства були М.Винокуров, Л.Інглезі, А.Козаков, Є.Маковський, В.Мурзанов. У дисертації розкрито питання, які вирішували товариства Одеси та Миколаєва: фінансової допомоги, структурної реорганізації навчального закладу, подальшого навчання вихованців у ПАХ, комплектування створених музеїв, видання брошур, присвячених художнику В.Верещагіну.

Одним із головних напрямів діяльності товариств було влаштування виставок. У результаті дослідження виявлено, що перші виставки формувалися з предметів приватної власності і творів сучасних художників.

У роки першої світової війни товариства дещо знизили свою активність, а в період революційних подій зовсім припинили роботу.

2.2.Приватне колекціонування. Розглянуто відомі художні зібрання, визначено особливості їх створення, джерела надходження, якісний склад, висвітлено почасти їх долю в революційні роки.

У процесі дослідження визначено, що місцеві колекціонери художніх творів як правило були членами товариств красних мистецтв, займались благодійністю.

Однією з перших була колекція графів Толстих. Вона збиралась під час перебування за кордоном, у столицях і містила твори художників французької, італійської, нідерландської, російської та інших шкіл Європи, портрети, іконопис, предмети народного побуту.

Найбільше зібрання вітчизняного мистецтва належало одеському землевласнику О.Руссову, який відкрив власну галерею (1905). Аналіз тогочасної преси дозволив з'ясувати, що придбання творів здійснювалося на виставках і безпосередньо у художників Санкт-Петербурга, Москви, Одеси й включало полотна XIX – початку XX ст. Після смерті мецената його колекція була поділена між спадкоємцями.

На межі XIX-XX ст. збиранням і популяризацією творів мистецтва займалися одеські художники. О.Ганзен успадкував колекцію від свого діда по батькові – саксонського консула Л.Ганзена та, почасти, від діда по матері – І.Айвазовського. Він займався влаштуванням на Півдні народного художнього музею й купував твори сучасних художників, полотна майстрів минулого. Через від'їзд художника до Петербурга музей не був відкритий. Під час революції колекція залишилась в Одесі.

Приватну картинну галерею відкрив М.Кузнецов. Його інтереси як збирача обмежувались творами сучасних вітчизняних та західноєвропейських майстрів. Відомості про колекцію художника в періодиці та каталоги виставок дозволяють стверджувати, що в її складі були твори видатних представників живопису кінця XIX – початку XX ст. Галерея відіграла значну роль у становленні одеських художників. 1920 р. М.Кузнецов емігрував до Югославії, вивізнивши і своє зібрання.

Значна колекція належала Г.Ладигенському. З єдиного нарису та окремих згадок у газетак відомо, що його приваблювали твори та предмети XVII-XIX ст. У колекції згадуються картини та рисунки К.Брюллова, В.Боровиковського, С.Воробйова, А.Матвєєва, а також А.Ван Дейка, А.Ватто, Ж.Б.Грєза, сучасних художників. 1914 р. Г.Ладигенський перевіз колекцію на батьківщину, в Кологрив, де останні роки життя присвятив облаштуванню музею.

Частина приватних колекцій включала предмети античної доби. Такою була колекція І.Куріса, який очолював херсонське дворянство. На основі каталогів виставок та альбому предметів і картин зібрання визначено, що інтереси мецената були різнобічними. Художня частина її включала твори: Ф.Ліппі, А.Дюрера, Г.Гольбейна, А.Ван Дейка, Е.Мурільйо, Ф.Буше.

З античних предметів почав своє зібрання прусський комерц-радник Ю.Лемме. Головну частину його колекції складали предмети ужиткового мистецтва, серед живопису були твори італійської, іспанської, голландської, німецької шкіл XVII- XIX ст.

Особливість невеликої колекції професора Новоросійського університету П.Спіро полягала в тому, що майже всі твори були придбані безпосередньо у авторів. Вчений товаришував з С.Мамонтовим і кожне літо проводив в Абрамцеві. В його зібранні були роботи І.Левітана, В.Поленова, І.Рєпіна.

Родина Аркасів у Миколаєві колекціонувала різні за часом та характером речі. Адмірал З.Аркас, археолог-любитель, історик, започаткував колекцію монет, медалей. Його брат М.Аркас

збирав археологічні предмети, книги, документи, пов'язані з історією заснування міст на Півдні. Син М.Аркаса – М.Аркас, історик, композитор збирав пам'ятки матеріальної культури, твори народної художньої творчості та фольклору. Серед них була невелика колекція “козацьких” портретів, зібрання західноєвропейського фарфору. Значна частина колекції опинилася в Херсонському історичному музеї, ряд предметів – в історичному музеї Миколаєва.

Можна стверджувати, що розвиток археології краю, тісний зв'язок із столицею та європейськими центрами, значна кількість пересувних виставок стимулювало приватне колекціонування на Півдні. А завдяки товариствам красних мистецтв і приватному колекціонуванню розпочався послідовний розвиток виставкової, музейної справи та художньої освіти.

Розділ 3. Художні музеї. Досліджено історію створення художніх музеїв, джерела комплектування, склад зібрань, принципи побудови експозиції.

3.1.Передумови та історія створення' музейних зібрань. Проаналізовано виставкову діяльність та визначено її вплив на формування музеїв, розкрито участь товариств красних мистецтв, ПАХ, меценатів, художників, шляхи комплектування, склад колекцій, властивості побудови експозицій.

Проаналізовано виставкову роботу ТПХВ в Одесі, “Народних виставок картин” В.Развадовського в Одесі, Херсоні, Миколаєві та галереї М.Іловайського в Миколаєві

Слід наголосити, що товариства визначили освітнє та практичне значення створених музеїв, прогнозувався показ художніх і художньо-промислових колекцій, реалізація кустарних виробів.

Показано роль засновників музеїв: Н.Кондаков і О.Павловський порушили питання про необхідність музею в Одесі, а Г.Маразли пожертвував свій палац для його розміщення. Князь М.Гедройц (Миколаїв) залучив громадськість, художників, зокрема І.Репіна, для підтримки створення музею – пам'ятника В.Верещагіну. В.Гошкевич, фундатор Херсонського музею старожитностей, розмістив у ньому художнє зібрання.

З'ясовано, що найважливішими в діяльності музеїв було їх комплектування, а заслуга у доборі творів належить переважно членам Товариства красних мистецтв в Одесі та М.Гедройцу в Миколаєві й Херсоні. Головним джерелом стали зібрання ПАХ, Російського музею імператора Олександра III, Імператорського фарфорового заводу, Товариства ім. А.Куїнджі.

Джерела комплектування визначили загальні особливості музейних зібрань, в яких переважали твори академічного живопису, передвижників. Виявлено розбіжності, що були наслідком ідеї їх засновників. Так, у зібранні Одеського музею були твори західноєвропейського (головним чином копії) мистецтва. До музею ім. В.Верещагіна надійшли твори художника з Російського музею, предмети майстерні, до Херсона – вироби з Імператорського фарфорового

заводу. Особливо розглянуто питання про створення в музеї Одеси відділу творів ТПРХ, за пропозицією його членів та за підтримки місцевої преси.

Програми музеїв передбачали показ розвитку російського та українського мистецтва. Експозиції формували за епохами, школами, авторами. В Одеському музеї твори групувались за країнами. В музеї ім. В.Верещагіна були виділені зали творів художника, предметів його майстерні, академічного живопису, передвижників, західноєвропейського мистецтва (в основному копії). У музеї Херсона – виділено зал фарфору. Слід зауважити, що в перших експозиціях були суттєві прогалини. Тому в музеях розгортались виставки. Так, в Одеській галереї щорічно виставлялись передвижники, художники, згуртовані навколо київського журналу “В мире искусств”, представники Товариства „незалежних”.

Отже, на рубежі XIX-XX ст. були започатковані художні музеї трьох міст, визначено склад їх колекцій, джерела комплектування, властивості побудови експозицій.

3.2.Музейне будівництво наприкінці 1910-х–1920-х років. Досліджено діяльність Комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (КОПМС), подальша доля музейних зібрань, оновлений склад колекцій, особливості побудови експозицій.

Слід зазначити, що значну роль у збереженні художніх творів відіграв КОПМС, що діяв в Одесі (1919-1923). В умовах громадянської війни його членами зібрано значну кількість залишених художніх та побутових предметів. Вони склали основу музейного фонду. Завдяки йому було відкрито галерею старовинного живопису (твори художників Західної Європи та побутові предмети країн Далекого Сходу, 1924). Поповнена колекція Музею красних мистецтв (Народний художній музей), обмежена творами російського й українського мистецтва. До середини 30-х рр. діяв музей нового живопису, де демонструвались твори мистецтва початку XX ст.

Аналіз поповнених та дещо змінених за своїм напрямом музейних зібрань дозволив визначити їх географічні та хронологічні межі. Так, до Народного музею надійшли твори з колишніх колекцій О.Руссова, М.Толстого, М.Брайкевича. З Народного музею для музею нового живопису були передані роботи початку XX ст., а його зібрання збагатилося творами членів ТПРХ. Музей ім. В.Верещагіна одержав невеликі зібрання ікон, фарфору, акварелей та дві скульптури. Родина Р.Судковського передала 55 картин мариніста. Колекція Херсонського музею зросла внаслідок придбання творів художників II-ої половини XIX – початку XX ст. та виробів з фарфору.

Значимо, що експозиції створювались за усталеними принципами. В музеях Одеси та Миколаєва твори групувались за хронологічними і тематичними критеріями. В Одеській галереї старовинного живопису експозиція формувалась за хронологією, школами та жанрами. Музеї продовжили влаштування виставок, переважно з націоналізованих колекцій та музейного фонду.

Таким чином, другий етап діяльності музеїв, пов'язаний з їх реорганізацією в нових історичних умовах, став логічним продовженням започаткованих раніше колекцій і принципів їх показу.

Розділ 4. Художні об'єднання. Виставки. Критика. Крізь призму тогочасної критики розглянуто виставкове життя, творчі пошуки провідних та молодих митців

4.1. Деякі аспекти творчої та виставкової діяльності Товариства південноросійських художників в критичних оглядах сучасників. Проаналізовано огляди виставок в одеській пресі, що дозволило з'ясувати ставлення до творчих пошуків провідних членів об'єднання, визначити головні жанри, теми, ставлення до новітніх художніх течій.

Аналіз критичних оглядів перших виставок ТПРХ виявив, що художній рівень творів у цей час оцінювався відповідно до пріоритетності жанрів. Тому увага зверталась на жанрові роботи (К.Костанді, М.Скадовського, С.Кишинівського), тематично співзвучні полотнам передвижників. Серед портретів критика вирізняла роботи М.Кузнецова. В пейзажі, найпоширенішому жанрі, що формувався під впливом південної природи, перевага надавалася творам Г.Головкова, Г.Ладиженського. Скульптура була представлена переважно портретами Б.Едуардса.

Слід зазначити, що характерною ознакою ТПРХ з перших років його створення стала участь у виставках художників інших міст. Експонентами були кияни: Є.Вжещ, С.Костенко, О.Курінний, В.Менк, М.Мурашко, І.Селезньов, А.Сластьон, росіяни О.Головін, І.Левітан, М.Нестеров, І.Рєпін. У складі дійсних членів – І.Айвазовський, О.Браз, П.Ковалевський, М.Пимоненко, В.Серв. Перші дві експозиції стали основою пересувної виставки, що експонувалась в південних містах. Однак практика пересувних виставок не мала продовження.

Критики неоднозначно поставилися до експозиції III-ої виставки ТПРХ через значне переважання творів пейзажного жанру, через невиразність жанрового живопису. Ця думка простежується в оглядах С.Герцо-Виноградського. М.Вучетич визначив причини конфлікту між членами та молодими експонентами: незадоволеність умовами добору творів для виставок. Тому в новому варіанті Статуту закладено принцип рівноправності всіх членів, і вже в IV-й виставці взяло участь чимало молодих митців (О.Мартинович, Л.Пастернак) та творів, позначених різними художніми пошуками. В той же час автори рецензій все ще наполягали на провідній ролі тематичної картини й головну увагу звертали на картини А.Размаріцина, М.Пимоненка, а в творах П.Нілуса відзначали дрібнотем'я, особливо порівняно з його попередніми роботами.

Аналіз критичних оглядів виставок другої половини 1890-х рр. дозволив визначити найхарактерніші творчі пошуки їх учасників. Серед головних – подальше зближення жанрів. Живописці частіше виносять дію на природу, зображуючи невігядливі сценки повсякденного життя (К.Костанді, П.Нілус). Все вагомніше заявляє про себе портрет, а критики акцентують на його кольоровому та живописному багатстві (М.Кузнецов, Є.Буковецький, Й.Браз). Емоційна

виразність кольору, посилення його декоративних можливостей виявляється в пейзажах (Т.Дворніков, Г.Головков).

Зазначимо, що діяльність ТПРХ не обмежувалась улаштуванням виставок. Регулярними були щотижневі збори. Особливо цінували сучасники “четверги” в будинку Є.Буковецького.

Для творчості художників ТПРХ початку ХХ ст. були характерні: реалістичне спрямування, близьке до передвижництва, імпресіоністичні пошуки, а часом і тяжіння до модерністських експериментів. Місцева критика наголошувала на творчих змінах і порівнювала вернісажі об’єднання з експозиціями ТПХВ, на користь одеських митців.

Відзначимо, що у творчості членів ТПРХ все очевидніше проступають індивідуальні особливості живописної манери, змінюється ставлення до традиційних тем. Окремі твори К.Костанді цих років близькі до тематики “Мира искусства”. Пейзажі П.Нілуса створені в дусі символізму. Імпресіоністичні пошуки особливо помітні у творах Є.Буковецького, С.Кишинівського. Деяким портретам М.Кузнцова властива салонність. Роботи Г.Головкова відрізняє декоративність колориту.

На початку ХХ ст. до складу об’єднання увійшли К.Богаєвський, І.Бродський, П.Волокідін, В.Кандінський, Д.Крайнев, А.Лаховський, О.Шовкуненко. В їх творах гостріше виявилися індивідуальні риси. Суперечливі відгуки викликали роботи В.Кандінського, В. і Д.Бурлюків. Негативне ставлення до їх живопису висловили М.Вучетич та О.Федоров, а К.Чуковский і М.Лінський (Шлезінгер) підтримали творчі експерименти художників.

Критики, зокрема К.Чуковский, вважали позитивним переважання пейзажу, хоч захоплення живописними пошуками призвело до майже повної відсутності сюжетних композицій.

Відзначимо, що експозиції виставок ТПРХ в останнє десятиліття діяльності коментувалися сучасниками як “присмі, рівні й талановиті”. Твори молодих його членів спрямовані на виражальні можливості кольору та живописної техніки, отримують позитивні відгуки.

Аналіз публікацій у місцевій пресі та часописах дозволив виявити ставлення критики до творчої та виставкової діяльності ТПРХ, до жанрів живопису, відзначити переважання пейзажу, особливо на початку ХХ ст., послідовне використання імпресіоністичної манери, пошуки в дусі модерну, що обмежувалися виражальними можливостями кольору та живописної техніки.

4.2.Новітні художні течії в мистецтві Півдня України. Визначено головні обставини виникнення авангардних течій, проаналізовано мотиви організації “Салонів” В. Іздебського, зокрема в Миколаєві й Херсоні, ставлення до них місцевої критики, розкрито роль М.Гершенфельда в улаштуванні “Весняної виставки картин” (1914) та створенні Товариства незалежних художників, розглянуто діяльність групи “Гілея” на Півдні.

Формування новітніх художніх течій на Півдні пов’язане з двома “Салонами” В.Іздебського. Перший “Салон” (1909-1910) презентував твори “куїнджистів”, “Мира искусства”, “Союза

руських художників”, ТПРХ, авангардистів і членів “Нового художнього товариства Мюнхена”. Французький живопис (П.Боннар, Ж.Брак, М.Дені, А.Матісс, П.Синьяк, М.Вламінк) викликав найбільшу критику з боку провідних членів ТПРХ. Тому в “Салоні – 2” (1911) вони не брали участі, за винятком М.Гершенфельда. В його експозиції переважали твори художників “Бубнового валета” і В.Кандінського. Через відсутність коштів маршрут “Салону –2” був обмежений двома південними містами. У Миколаєві місцева преса висловлювалась не на користь “нового мистецтва”. Особливу критику викликала художня манера та кольорова гама творів. У Херсоні позитивні відгуки здобули роботи, що не мали прямого відношення до авангарду. Щодо творів Бурлюків, ставлення критики було негативним.

Наголосимо, що “Салони” започаткували на Півдні виставки художників, чії творчі пошуки мали експериментальний характер. Незважаючи на відомий консерватизм місцевої критики, завдяки їм набувався досвід, що дозволив художникам практично сприймати нові художні системи.

Досвід “Салонів” був використаний під час організації “Весняної виставки картин”. До її складу увійшли представники “Бубнового валета”, члени Мюнхенської групи на чолі з В.Кандінським, молоді одеські митці. Вона ж стала основою Товариства незалежних художників (1916-1920), що прагнуло творчої свободи.

Слід зауважити, що організаційні і творчі погляди членів нового об’єднання зазнали впливу його засновника М.Гершенфельда. Його становлення відбулося в Мюнхені та Парижі, він орієнтувався на творчі пошуки паризьких груп, на новітні течії в європейському мистецтві, що поставило його в опозицію до майстрів реалістичної школи. З середини 20-х рр. він не брав участі в художньому житті Одеси.

У дисертаційному дослідженні вперше поряд з одеськими об’єднаннями нового мистецтва розглянуто діяльність групи “Гілея”, що збиралась влітку 1900 – 1910-х рр. в Чорнянці, поблизу Херсона. Діяльність у її складі В.і Д.Бурлюків, В.Маяковського, Б.Лівшиця, В.Хлебнікова, Б.Лавренєва, О.Кручених є прикладом футуризму в російському та українському мистецтві. “Гілейці” займалися живописом, ставили спектаклі, виїздили до Херсона, Миколаєва, Одеси з лекціями про авангардне мистецтво. Свої здобутки вони показали в Херсоні на виставці нового живопису “Венок” (1909). Однак їх погляди не знайшли підтримки на південному ґрунті.

Отже, на початку ХХ ст. художнє життя Півдня України характеризується активною творчою та виставковою діяльністю представників авангардних художніх течій.

4.3. Діяльність художніх товариств та угруповань наприкінці 1910-х-1920-х років.
Визначено засади формування творчих об’єднань та професійних угруповань, охарактеризована їх творча та виставкова діяльність.

Зазначимо, що заслуга створення першої на Півдні Спілки художників пластичних мистецтв в Одесі (влітку 1917 р.) належала М.Гершенфельду. До неї ввійшли представники ТПРХ, Товариства незалежних, Спілки архітекторів, Спілки скульпторів, Ради художнього училища та передвижники, які жили в місті. Творчі зв'язки художників зводились до спільної участі в оформленні міста, масових видовищ та в І-ій народній виставці картин, плакатів, вивісок та дитячої творчості (1919).

Молода генерація одеських митців групувалась навколо "Окон Юг РОСТА" (1919-1921), організованих Е.Багрицьким і Б.Єфімовим. Графіки С.Зальцер, С.Фікс, І. та Є.Хігер, архітектори М.Синявський, І.Француз, Л.Теплицький, художники театру Б.Косоротов, К.Комар, живописець О.Глускін разом з літераторами створювали плакати й листівки.

У діяльності Художнього товариства ім. К.Костанді (1922-1929) втілювалися творчі принципи ТПРХ. У перші роки існування його члени займалися теорією і історією мистецтва, удосконалювали технічні засоби живопису. З 1925 р., вони влаштували п'ять виставок. У своїй творчості художники тяжіли до пейзажного жанру.

Таким чином, особливістю художнього життя цього періоду стало продовження творчих здобутків попереднього етапу з урахуванням вимог сучасності.

Розділ 5. Художня освіта. Проаналізовано фахову підготовку в художньому училищі, роль провідних діячів у його реформуванні, створення початкових закладів, ступеневу систему підготовки художників.

5.1. Становлення одеської художньої школи та системи початкових навчальних закладів. Розкрито особливості професійної підготовки, що зумовлені реорганізацією Одеської малювальної школи, роль Н.Кондакова, О.Павловського, художників-педагогів. Охарактеризовано методику викладання у початкових закладах. Показано зв'язок початкової та середньої художньої освіти.

Відзначена провідна роль професорів Н.Кондакова і О.Павловського, художників К.Костанді і Г.Ладигенського у переформуванні Одеської малювальної школи на художнє училище із загальноосвітньою системою підготовки. Методика викладання на двох відділеннях рисувально-живописному та креслярсько-будівельному майже повністю передбачала роботу з натури. Курс складав п'ять років: у перших двох класах рисували; з третього – паралельно з рисунком займалися живописом; у п'ятому класі розподілу на рисунок і живопис не було. Перехід з класу в клас здійснювався на основі виконаних робіт.

Завдяки ініціативі Н.Кондакова і під його керівництвом при одеській школі було створено загальноосвітнє училище, з атестатом якого дозволялось переходити до ПАХ без вступних іспитів.

У роботі вперше розкрито роль О.Павловського, якій вважав за необхідне утворити на Півдні рисувальні класи, студії. 1900 р. з його ініціативи для підготовки викладачів середніх

загальноосвітніх та початкових художніх закладів ПАХ дозволила ввести додаткові предмети до навчального процесу. Загальноосвітнє училище, очолюване ним, об'єдналося з малювальною школою в художнє училище, випускники якого одержували звання викладача середніх навчальних закладів.

Зазначимо, що головну роль у викладанні відіграли відомі художники. К.Костанді вів п'ятий клас, дотримуючись методу П.Чистякова. Художник наголошував на головній ролі рисунку, прагнув розвинути у вихованців художній смак, уважнє виконання завдань. В його майстерні було обов'язковим малювати по пам'яті, що, як вважав художник, розвивало творчу уяву. Про педагогічні прийоми К.Костанді писали його учні Б.Егіз, І.Бродський.

Метод викладання Г.Ладиженського ґрунтувався на наочному показі зображення природи. Він спрямовував учнів власним прикладом, але не втручався в їх процес роботи, прагнув розвинути у вихованців "картиннє" бачення. Як згадують його учні, виконання завдань в його класі відрізнялось більшою свободою.

Широко впроваджувалась програма підготовки скульпторів. Викладав тут вихованець Міланської академії художеств Л.Іоріні. Прихильник класичного напрямку, він орієнтував учнів на дотримання античної культури форм.

На архітектурному відділенні студенти навчалися сім років і одержували звання архітектора-техніка. Вони проектували невеликі житлові та громадські споруди. Теоретичні курси викладали архітектори В.Шмідт, Я.Пономаренко, Л.Прокопович.

Зазначимо, що конкурсна система вступу в училище сприяла створенню початкових шкіл, класів, студій. В Одесі відомими були курси М.Манилама (з 1894) перетворені на малювальну школу. Провідною протягом двох десятиліть була студія Ю.Бершадського (з 1907). Діяла школа малювання і каліграфії І.Ходорова (з 1910). Навчальна програма в них орієнтувалась на вимоги художнього училища.

Охарактеризовано стан художньої освіти в Николаєві. Першу відому школу з універсальною програмою підготовки, розробленою ПАХ та орієнтованою до вступу у вищі технічні й художні заклади, відкрив художник А.Козаков (з 1899). У відкритому рисувальному класі (з 1908) початкову художню підготовку здійснював М.Винокуров. Діяльність приватних шкіл сприяла створенню міської художньої школи (з 1913), де викладали О.Валевахін, Л.Інглезі, В.Мурзанов.

У Херсоні діяли рисувальні класи Товариства прихильників красних мистецтв (з 1911), в яких викладали А.Грабенко (Конощенко), Д.Бунцельман, Г.Литвинов, І.Феглер.

Отже, на початку ХХ ст. на Півдні сформувалась ступенева система художньої освіти. Провідна роль належала Одеському художньому училищу.

5.2.Художня освіта наприкінці 1910-х-1920-х років. Охарактеризовано особливості реформи Одеського художнього училища та діяльність провідних педагогів.

Вперше розглянуто “Проект реорганізації художнього училища”, висунутий М.Гершенфельдом. Згідно з ним вилучались загальноосвітні предмети, рисування з гіпсів. Головна увага зверталась на розвиток “живописного” сприйняття, у зв’язку з цим пропонувався предмет “Живописний контрапункт”. Художник наполягав на: викладанні по майстернях від початку і до кінця навчання; інституті приватних викладачів; відкритті класів декоративного живопису; радикальній реорганізації скульптурного й архітектурного відділень. Спробою реалізувати проект стала короткочасна діяльність в Одесі (1918) Вільної академії мистецтв.

В Одеському училищі, де навчання здійснювалось за принципом виробництва, відкрилися майстерні монументального живопису, поліграфічна, керамічна. Викладали художники різних творчих спрямувань. Д.Крайнев дотримувався традицій академічної школи, відстоюючи провідне значення тематичної картини, П.Волокідін поєднував традиції реалістичної школи з досягненнями в галузі техніки і колориту, Т.Фраерман звертав увагу на перебільшену матеріалізацію предметів і підкреслену об’ємність. На факультеті кераміки на чолі з М.Жуком розробляли ескізи керамічних виробів і декоративного оздоблення інтер’єру. На скульптурному факультеті П.Митковіцер і Б.Яковлев продовжували традиції, закладені Л.Іоріні.

Визначено, що в пореволюційний період система художньої підготовки в Одеському училищі зазнала значних змін, що стосувались методики викладання та наближення до прикладних видів мистецтва. Такі ж зміни відбулися в художніх школах і студіях.

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнено основні положення дисертаційного дослідження:

1. Художнє життя Півдня України кінця XIX – першої третини XX ст. до цього часу в українському мистецтвознавстві не стало предметом спеціального дослідження, що підтверджує актуальність даної теми.
2. Художнє життя Одеси, Херсона, Миколаєва кінця XIX – першої третини XX ст., має цілісний характер. Провідна роль у піднесенні художньої культури належала товариствам красних мистецтв, з діяльністю яких пов’язаний розвиток художньої освіти, музейної та виставкової справи.
3. Становленню художнього життя регіону сприяло приватне колекціонування. Воно мало ряд особливостей, зумовлених розвитком археології краю, найтіснішими культурними контактами з столицею та європейськими центрами, організацією значної кількості пересувних і місцевих виставок.
4. Цілеспрямована діяльність меценатів таких, як Г.Маразлі в Одесі, М.Гедройца в Миколаєві і Херсоні, сприяла створенню художніх музеїв. Вони, головним чином, стали зібраннями російського й українського мистецтва. Формування їх здійснювалось з фондів ПАХ, Імператорського фарфорового заводу, Російського музею, Товариства ім. А.Куїнджі,

- дарунками. Наприкінці 1910-1920-і рр. вони поповнювалися з націоналізованих приватних зібрань. Їх колекції групувались за хронологічними і тематичними критеріями.
5. Значний вплив на розвиток художнього життя Півдня мала діяльність громадських діячів і меценатів Ф.Моранді, Г.Маразлі, М.Гедройца, які були ініціаторами організації музеїв, виставок, художніх шкіл, незалежно від державних вкладень. Велику роль в Одеській художній школі відіграла особистість педагогів К.К.Костанді і Г.О.Ладиженського. Їх творчі погляди на межі століть стали визначальними у формуванні педагогічної системи. Традиції, закладені митцями, продовжили в перші десятиліття нового століття їх учні – П.Г.Волокідін, Д.К.Крайнев. Перетворенню Одеської малювальної школи в художнє училище з загальноосвітню системою підготовки сприяла діяльність професорів Н.Кондакова, О.Павловського.
  6. Особливу роль в художньому житті Півдня відіграло ТПРХ. Творчість його членів зазнала впливу мистецтва передвижників, а також французьких імпресіоністів. Їх виставки суттєво вплинули на розвиток художнього життя регіону. Про авторитет об'єднання свідчить і те, що після його розпаду в Одесі було створено Художнє товариство ім. К.Костанді. Значну роль у поширенні новітніх художніх течій на Півдні відіграли виставки та популяризаторська діяльність художників В.Іздебського, М.Гершенфельда, Д.Бурлюка. Формуванню художніх поглядів, сприяли місцеві критики. Огляди виставок в пресі дозволяють визначити відношення критики до традиційних жанрів, тем, до новітніх художніх течій.
  7. Головний етап діяльності Одеської художньої школи припадає на кінець XIX – першу третину XX ст. Одеське художнє училище стало провідним закладом у підготовці фахівців. Його реформування в 20-х рр. сприяло наближенню до прикладних видів мистецтва. Діяльність училища стимулювала появу початкових навчальних художніх закладів, що сприяло становленню ступеневої системи професійної підготовки.

На основі отриманих результатів визначено головні напрями розвитку художньої культури регіону, особливості їх формування, роль визначних особистостей. Завдяки дисертаційному дослідженню вперше створено цілісне уявлення про художнє життя Півдня України кінця XIX – першої третини XX століття.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сапак Н.В. Товариства красних мистецтв Півдня України // Культура України. Мистецтвознавство. 36. наук. праць Харківської Державної Академії культури. – Харків: ХДАК, 2001. – Вип. 8. – С. 17 – 25.

2. Сапак Н.В. З історії становлення художніх музеїв Півдня України // Питання культурології: Міжвідомчий зб. наук. ст. Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2002. – Вип. 18. – С. 120 – 127.
  3. Сапак Н.В. Художня освіта на Півдні України в першій третині ХХ століття // Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр. – К.: СПД Кравчук В.К., 2003. – Вип. 3. – С. 331 – 338.
  4. Сапак Н.В. Художнє життя Півдня України на межі ХІХ-ХХ століть. Художні об'єднання, виставки, критика // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ, 2005. – №10. – С.106-112.
- ***
5. Сапак Н.В. Художнє життя Миколаєва першої чверті ХХ століття: Другі історико-культурологічні слов'язнознавчі читання у м. Миколаєві: Наук.-метод. зб. – Миколаїв, 1997. – С.116–117.
  6. Сапак Н.В. Регіональні аспекти у викладанні історико-культурологічних та мистецтвознавчих курсів (Товариства красних мистецтв на півдні України) // Трансформація вузівської освіти на рубежі ХХ – ХХІ століть: філософія, історія, мистецтвознавство, філологія /наук. метод. зб./, – Миколаїв, 2001. – С. 64-67.

АНОТАЦІЯ

Сапак Наталія Вікторівна. Художнє життя Півдня України кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 – образотворче мистецтво. – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, 2006.

Дисертація присвячена висвітленню особливостей художнього життя Півдня України. Вперше у вітчизняному мистецтвознавстві здійснено комплексний аналіз художньої проблематики та культурних процесів часу. Дослідження здійснено на основі культурно-історичної ситуації міст Одеси, Херсона, Миколаєва.

У п'яти розділах дисертації розкрито діяльність товариств красних мистецтв, приватне колекціонування, музейне будівництво. Проаналізовано творча та виставкова робота ТПРХ за матеріалами тогочасної критики. На прикладі “Салонів” В.Іздебського, виставок Товариства незалежних художників визначено шляхи формування новітніх художніх течій. Проаналізовано художня освіта, діяльність меценатів, художників.

Аналіз художнього життя Півдня України кінця XIX – першої третини XX ст. дозволив визначити його регіональні особливості та зв'язок із загальними процесами розвитку національного мистецтва.

Ключові слова: виставки, колекціонування, критика, товариства, художні музеї, художні об'єднання, художня освіта.

АННОТАЦІЯ

Сапак Наталя Вікторівна. Художественная жизнь Юга Украины конца XIX – первой трети XX столетия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 – изобразительное искусство. – Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, Киев, 2006.

Диссертация посвящена изучению характерных особенностей художественной жизни южного региона Украины. Впервые в отечественном искусствознании осуществлен комплексный анализ художественной проблематики с культурными процессами времени. Применение культурологического метода позволило впервые объяснить взаимосвязь и последовательность этапов формирования художественной жизни региона.

В последнее десятилетие в краеведении и искусствознании более обозначился интерес к проблематике художественной жизни юга рубежа XIX – XX ст. Появились публикации и отдельные издания, посвященные, главным образом, организации выставок в Одессе и одесскому периоду творчества ряда известных художников. Однако ни одно из новейших исследований не ставит целью рассмотрение проблемы, главных ее составляющих, на культурно-историческом фоне эпохи и во взаимосвязи одних и тех же процессов, происходящих в крупных портовых и промышленных городах Херсонской губернии.

Исследована художественная жизнь Юга Украины на основе анализа культурно-исторической ситуации в Одессе, Херсоне, Николаеве, рассмотрена общественная и художественная деятельность ряда художников, меценатов, ученых, педагогов, обозначены социально-экономические основы создания обществ изящных искусств и раскрыта специфика их благотворительной деятельности. Выявлены предпосылки развития частного коллекционирования, охарактеризованы наиболее известные художественные коллекции, пути их формирования и, отчасти, состав собраний.

История формирования художественных музеев трех городов Херсонской губернии рассматривается как в связи с благотворительной деятельностью местных обществ изящных искусств, просветительской деятельностью Товарищества передвижных художественных выставок, «Народных выставок картин» художника В.Развадовского, других организаций, так и в

связи с ролью Императорской академии художеств в деле их комплектования. Проанализирован состав музейных собраний Одессы, Херсона и Николаева и подчеркнута зависимость качественного уровня коллекций от источников комплектования, рассмотрены принципы построения экспозиций. Прослежена судьба художественных музеев в конце 1910-х – 1920-е годы. Определены общие принципы их развития.

Рассмотрена деятельность Ф. Моранди, Г. Маразли в Одессе, Н. Гедройца в Николаеве и Херсоне. Обозначен их вклад в создание и деятельность Обществ изящных искусств, создание художественных музеев, становление и развитие художественного образования.

На основе анализа критических статей в одесской периодике, посвященных выставкам ТЮРХ, рассмотрена эволюция творчества ряда его ведущих художников. Проанализировано отношение местной критики к творческим поискам членов объединения, к главным жанрам и темам, к новым художественным течениям. Обозначена популяризаторская роль «Салона-2» В. Издебского в Николаеве и Херсоне, его влияние на формирование художественных интересов. Проанализирована деятельность М. Гершенфельда и обозначена его роль в организации «Весенней выставки картин» и Общества независимых художников. Впервые раскрыты некоторые аспекты деятельности на юге группы «Гилея» во главе с Д. Бурлюком. Рассмотрена деятельность творческих объединений художников после 1917 года.

Анализ системы образования в Одесской художественной школе, в частных художественных студиях, школах и классах позволил создать четкую картину развития художественного образования. Раскрыты особенности педагогических приемов ведущих художников-педагогов К. Костанди и Г. Ладыженского. Показан вклад профессоров Новороссийского университета Н. Кондакова и А. Павловского в деле реорганизации Одесского художественного училища. Впервые проанализирована художественная подготовка в начальных учебных заведениях. Показано формирование ступенчатой системы художественного образования. Охарактеризованы особенности реформы Одесского художественного училища, деятельность ведущих педагогов в послеоктябрьский период.

На основе полученных результатов исследования всесторонне раскрыты главные составляющие развития художественной жизни городов Одессы, Николаева, Херсона, что позволило определить региональные особенности художественной жизни Юга Украины конца XIX – первой трети XX столетия и обозначить их взаимосвязь с общими процессами развития национального искусства.

Ключевые слова: выставки, коллекционирование, критика, общества, художественные музеи, художественные объединения, художественное образование.

ANNOTATION

Sapak Nataliya Yiktorovna. Artistic Life in the South of Ukraine at the End of XIX – the First Decades of the XX Century. – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by speciality 17.00.05 – Fine Art. National Academy of Fine Art and Architecture. Kiev, 2006.

This is devoted to studying of features of the artistic life in the south of Ukraine. The attempt of complex analysis of pure artistic problematic with cultural processes of that time was firstly realised in home artistic knowledge. The research was carried out on the basis of cultural – historical situation in Odessa, Kherson, Nicolayev.

The activity of fine arts societies, private collection and museum's building was revealed in the five chapters. Some tendencies of a creative and exhibition work of artistic units: ASRP were analysed. The ways of the formation of new artistic tendencies were designated on the examples of the "Saloons" of V.Izdebskiy, exhibitions of Association of independent painters. The role of some painters, patrons of art, artistic education was revealed.

Analysis of the artistic culture in the South of Ukraine, the regional features were defined, also the inter communication with common process of the development of national artistic culture were designated.

Key words: exhibitions, collecting, critics, societies, art museum, art unions, art education.

Підписано до друку 09.08.2006 р. Формат 60x84/16.
Папір DATA COPY. Ум.-друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 157.

«АВТОРЕФЕРАТ»

Свідоцтво ДК № 18536 від 03.12.2001 р.
01034, м. Київ, пров. Георгіївський, 2, оф. 27
Тел.: (044) 578-0414, 284-7127

452664

АВ 68.711

Мист.

Мист